

Tadeusz Zembrzusi

doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Warszawskiego,
Katedra Postępowania Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8239-6827>

Wnioski dowodowe w pismach procesowych zawodowego pełnomocnika, czyli kilka refleksji o przymyślnikach i śledczych

Słowa kluczowe: *pismo procesowe, wymagania formalne pism procesowych, wnioski dowodowe, skutki czynności procesowych, zawodowy pełnomocnik, formalizm postępowania, prawo do dowodu, prawa do sądu, rzetelność procesu sądowego*

1. Wprowadzenie

Prowadzenie dyskusji dotyczącej struktury, kształtu i aktualności ustawy procesowej jest zjawiskiem naturalnym i pożądanym¹. Z jednej strony Kodeks postępowania cywilnego² powinien być trwałym i zupełnym aktem prawnym³, z drugiej jednak ustawa ta była i będzie przedmiotem nieustannych przeobrażeń⁴. Analiza dokonywanych w ciągu ostatnich

¹ Szerzej zob. T. Ereciński, *O potrzebie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2004/4, s. 7 i n.; W. Broniewicz, *Czy potrzebny jest nowy kodeks postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2004/4, s. 11 i n.; F. Zedler, *Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006, s. 309 i n.; K. Weitz, *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007/3, s. 14 i n.; K. Weitz, *Współczesne problemy kodyfikacji prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020/3, s. 28 i n.

² Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550), dalej – k.p.c.

³ Por. M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński, *Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2006/1, s. 95 i n.

⁴ Por. T. Ereciński, *Dalsze zmiany czy nowy Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 3 i n.

lat obszernych zmian⁵ w prawie procesowym cywilnym⁶, stanowiących próbę jego radykalnej przebudowy pozbawionej spójnej i kompleksowej wizji⁷, ukazuje pogłębiającą się dezintegrację procesu cywilnego oraz komplikację powiązań wewnątrzsystemowych⁸, czego efektem są narastające wątpliwości i rozbieżności w praktyce sądowej. Uwidaczniający się na wielu płaszczyznach chaos procesowy będący efektem lekceważenia systemu prawa, forsowania nieprzemyślanych i nieuporządkowanych rozwiązań podważających komplementarność oraz spistość instytucji, skłania do krytyki i piętnowania nieprzemyślanych i nienależycie przygotowanych nowelizacji. Proces legislacyjny głuchy na polemikę i krytykę, nieumiejętność tworzenia dobrego prawa, a także wsteczność, niekompetencja oraz obskurantyzm prawny⁹ wytworzyły zgodne przekonanie, że nie mamy do czynienia z kompleksową reformą udoskonalającą cywilne prawo procesowe, lecz ze współczesną odmianą przekleństwa nowelizacji¹⁰. Podejmowane próby analizy poszczególnych tworzonych lub modyfikowanych instytucji procesowych oraz ogólnej oceny całokształtu dokonywanych zmian¹¹ skłaniały nawet do daleko idącej i radykalnej tezy o upadku Kodeksu postępowania cywilnego¹².

Wśród wielu zróżnicowanych, punktowych zmian na uwagę zasługuje wprowadzona ustawą z 9.03.2023 r. regulacja z art. 128¹ k.p.c. odnosząca się do wymagań pism procesowych sporządzanych i wnoszonych przez zawodowych pełnomocników. Artykuł 128¹ zd. pierwsze k.p.c. stanowi, że pismo wnoszone przez stronę zastępowaną przez adwokata,

⁵ Zob. m.in. ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.); ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614); ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860).

⁶ Zob. m.in. T. Zembrzusi (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, tom I i II, Warszawa 2019; M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.

⁷ Zob. T. Zembrzusi, *Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym?*, „Przegląd Sądowy” 2019/7–8, s. 64 i n.

⁸ Szerzej zob. S. Cieślak, *Powiązania wewnątrzsystemowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 132 i n. Por. M. Osowska-Grzelak, *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym*, cz. 1, „Monitor Prawniczy” 2008/13, s. 695 i n.

⁹ Zob. J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji* [w:] *Non omne quod licet honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Jana Katnera*, red. Sz. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź – Warszawa 2022, s. 262 i n.; J. Gudowski, *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy Konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023, s. 34 i n.

¹⁰ Por. S. Gołąb, *Przekleństwo nowelizacji*, „Głos Prawa” 1932/8–9, s. 353 i n.

¹¹ Zob. P. Ryłski, *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r., w ogólności*, „Palestra” 2019/11–12, s. 15 i n.

¹² Zob. R. Kulski, *Upadek polskiego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 463 i n., a także artykuły zawarte w tym numerze czasopisma. Zob. także teksty opublikowane w „Palestrze” 2023/8.

radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej powinno zawierać wyraźnie wyodrębnione oświadczenia, twierdzenia oraz wnioski, w tym wnioski dowodowe. Zgodnie ze zd. drugim art. 128¹ k.p.c., jeżeli pismo zawiera uzasadnienie, wnioski dowodowe, zgłoszone tylko w uzasadnieniu, nie wywołują skutków, jakie ustawa wiąże ze zgłoszeniem ich przez stronę.

Z jednej strony przedmiotową regulację można potraktować jako przejaw dążenia do podwyższania standardów procesowych i wymagań wobec stron zastępowanych przez podmioty zawodowo świadczące pomoc prawną¹³, których udział bywa pożądanym, a niekiedy wręcz niezbędny do rzetelnego i sprawiedliwego rozstrzygnięcia sporów w sprawach cywilnych¹⁴. *Prima facie* formalizowanie postępowania oraz zwiększanie zakresu obowiązków służy przyspieszaniu postępowania i zapewnianiu jego efektywności¹⁵. Z drugiej strony mechanizm ten można zaliczyć do zestawu „pułapek procedury cywilnej”¹⁶, komplikujących i tak już złożony i dość nieczytelny system walidacji pism procesowych w postępowaniu cywilnym¹⁷. Niezależnie od przyjmowanej optyki należy uznać przepis za reprezentatywny przykład współczesnych wątpliwych, punktowych dokonań ustawodawcy, budzących kontrowersje i emocje już na etapie prac legislacyjnych¹⁸, a także w skrajnie odmienny sposób ocenianych w piśmiennictwie oraz przez przedstawicieli profesji prawniczych. W krótkim czasie stał się przedmiotem relatywnie licznych wypowiedzi¹⁹, zazwyczaj o charakterze komentatorskim i sprawozdawczym, niekiedy powierzchownych i schematycznych, a także powielających przekaz zawarty w uzasadnieniu projektu ustawy²⁰.

¹³ Szerzej zob. M. Strus-Wołos, *Przepis art. 162 k.p.c. okiem praktyka*, „Przegląd Sądowy” 2016/7–8, s. 103 i n.

¹⁴ Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Zaufanie strony a odmowa sporządzenia przez pełnomocnika nadzwyczajnego środka zaskarżenia* [w:] *Tajemnica adwokacko-radcowska i notarialna oraz inne środki ochrony zaufania w postępowaniu cywilnym*, red. S. Cieślak, Warszawa 2022, s. 210 i n.

¹⁵ Zob. T. Zembrzusi, *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przegląd Sądowy” 2018/1, s. 11 i n.

¹⁶ Zob. G. Karaś, *Pułapki procedury cywilnej. Część 1. Nowa forma pisma procesowego – art. 128¹ Kodeksu postępowania cywilnego, czyli jak nie należy tworzyć prawa*, „Radca Prawny” 2023/208, s. 28 i n.

¹⁷ Szerzej zob. M. Dziurda, *Zwrot pisma procesowego wniesionego przez zawodowego pełnomocnika*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 481 i n.

¹⁸ Zob. S. Cieślak, *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie projektu nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych powiązanych z nim ustaw (nr druku UD 156)*, <https://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2021/10/21.09.30-Opinia-OBSIL-druk-UD-156.pdf> (dostęp 29.07.2024 r.). Zob. także M. Strus-Wołos, *To zły pomysł, który jest jeszcze gorzej wykonany*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r., s. B6; S. Urbańska, *Idea jest słuszna, ale wymogi są obwarowane zbyt surową sankcją*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r., s. B6; T. Zembrzusi, *Pisma procesowe być może będą niekiedy czytane „na skrót”*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r., s. B6.

¹⁹ Zwłaszcza na portalach i forach prawniczych, a także na łamach prasy.

²⁰ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki-9ka.nsf/0/4E1187E1F1916D16C12588CC0058D95A/%24File/2650.pdf> (dostęp 29.07.2024 r.), dalej – uzasadnienie projektu ustawy.

Dotychczasowe zazwyczaj krytyczne uwagi należy uzupełnić perspektywą aksjologiczną z odniesieniem do problematyki formalizmu procesowego w kontekście prawa do dowodu wywodzonego z prawa do sądu i rzetelnego ukształtowania procesu cywilnego. Ocena wprowadzonego rozwiązania powinna być dokonywana przez pryzmat wartości, którą jest zapewnienie należytego dostępu do ochrony prawnej udzielanej w postępowaniu cywilnym²¹.

2. Oczekiwania i cele wprowadzenia normy z art. 128¹ k.p.c.

Może się wydawać, że wprowadzenie normy z art. 128¹ k.p.c. podyktowane było szczytnymi i godnymi aprobaty założeniami odnoszącymi się do usprawnienia postępowania przed sądem. W uzasadnieniu projektu przedłożonego przez anonimowych, chroniących swoją bezimiennność, ministerialnych projektodawców²² epatowały chwytliwe sformułowania w postaci „ekonomiki”, „systematyzacji”, „szybkości”. Wskazano, że „celem tego przepisu jest przede wszystkim zmobilizowanie zawodowych pełnomocników do konstruowania pism procesowych w sposób zwięzły i przejrzysty. Nierzadko zdarza się bowiem w praktyce²³, że wnioski dowodowe zgłaszane są jedynie w uzasadnieniu, nieraz bardzo obszernym, przez co mogą zostać przeoczone”. W związku z powyższym zjawiskiem stanowiącym *radix omnium malorum*, projektodawcy wyrazili adresowane wobec praktyków oczekiwanie, „aby w odniesieniu do stron zastępowanych przez profesjonalistów już we wstępnej części pisma (*petitum*) wskazywano wnioski, w tym dowodowe”.

Diagnoza ustawodawcy bywa uznawana za trafną. Zwraca się uwagę na „problem nadmiernego rozbudowywania treści pism procesowych”²⁴, na potrzebę „uporządkowania struktury pisma procesowego”²⁵, a także na liberalną wykładnię i podejście do wymagań z art. 187 k.p.c. Wskazuje się, że „część pozwów przypomina (...) raczej strumień świadomości niż uporządkowane pismo procesowe”²⁶, a niektóre są określane pejoratywnie jako

²¹ Por. H. Mądrzak, *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego)* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 193 i n.; A. Jakubecki, *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 2 i n.

²² Zob. J. Gudowski, *Tradycja...*, s. 24 i n.

²³ Projektodawca nie przedstawił w tym zakresie jakichkolwiek danych ani symulacji odnośnie do częstotliwości (tudzież gęstości) kontestowanego zjawiska.

²⁴ Zob. M. Odrowska-Stasiak, *Zasady formułowania wniosków i oświadczeń stron w pismach procesowych, w kontekście zmian wprowadzonych ustawą z 9.3.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 476.

²⁵ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania co do pism procesowych tworzonych przez zawodowych pełnomocników (art. 128¹ k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 2023/10, s. 54.

²⁶ Zob. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 89 i n. Odmiennie por. J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, s. 61.

tzw. pismo-rolada²⁷. Trudno z powyższym polemizować, jednak odwoływanie się przez twórców regulacji do niebezpieczeństwa przeoczenia²⁸ poszczególnych elementów pisma przez sąd – jako bodźca do interwencji ustawodawczej – budzi wątpliwości. Bywa postrzegane jako przejaw „złej pojętej ekonomiki procesu”²⁹ przez wprowadzanie rozwiązań „jedynie dla wygody osoby, która będzie czytała pismo procesowe”, a także z „zawołowanym zwolnieniem sądów (...) z powinności wnikliwego czytania pism wnoszonych w postępowaniu cywilnym”³⁰, co może być czynnikiem niepotrzebnie antagonizującym środowisko sędziowskie ze środowiskiem pełnomocników zawodowych.

Kierowanie się potrzebą „zwalczania (...) prób kamuflowania istotnych elementów pism procesowych”³¹ jest chybionym założeniem. Wyraża swoiste *voluntatem* nieufności wobec prawników, zarówno w kontekście systemu edukacji i kształcenia³², jak i przyjmowanej zazwyczaj strategii procesowej. Przyjmuje *a priori*, że statystyczny adwokat lub radca prawny działa w sposób nielojalny wobec sądu, a pośrednio także wobec mocodawcy. Tego rodzaju rozumowanie bazuje na założeniu, że pełnomocnicy procesowi niestarannie i nieczytelnie sporządzają pisma procesowe, a w efekcie w niewłaściwy sposób dbają o interesy podmiotów, które powierzyły im swoje sprawy. Zakłada się niekompetencję i ignorancję, a co najmniej lekkomyślność. Zarówno w ocenie projektodawcy, jak i części środowiska prawniczego, profesjonalni pełnomocnicy działać by mieli na własną niekorzyść, podejmując „próby ukrycia istotnych w danej sprawie oświadczeń i dowodów w treści rozległego pisma procesowego po to, by odbiorca pisma, względnie sąd mógł przeoczyć istotną dla sprawy argumentację”³³. Umyka w tym wypadku perspektywa profesjonalnego pełnomocnika i uwidacznia groteskowość sytuacji, w której miałby on przemycać lub ukrywać określone treści przed czujnym okiem sędziego, a także przyjmować pokrętną strategię na potrzeby postępowania odwoławczego. Zgodzić się wypada z twierdzeniem, że „żaden pełnomocnik, który z przeprowadzeniem dowodu wiąże szansę korzystnego rozstrzygnięcia, nie będzie czekał na jego przeprowadzenie w drugiej instancji”³⁴. Wydaje się, że mamy w tym wypadku do czynienia z reakcją na nieco „urojony przypadek nie-

²⁷ Zob. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach pisma procesowego składanego przez zawodowego pełnomocnika (art. 128¹ KPC)*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 470.

²⁸ W piśmiennictwie wskazuje się – jako alternatywne rozwiązanie – na celowość zobowiązywania zawodowych pełnomocników do zamieszczania w wyodrębnionej części pisma pełnego wykazu zgłaszanych wniosków dowodowych. Zob. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 91 i n. Zwraca się uwagę na dobrą praktykę kierowania pytań do pełnomocników procesowych, czy ich zdaniem pozostają nierozstrzygnięte określone wnioski dowodowe. Zob. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 469.

²⁹ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza art. 128¹ k.p.c. i gdzie nas zaprowadzi?*, „Palestra” 2023/8, s. 91.

³⁰ Zob. M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu pism w postępowaniu cywilnym, czyli jak nie należy stanowić prawa*, „Głos Prawa” 2022/5 (2), s. 363 i n.

³¹ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 54.

³² Celnie uchwycił to B. Karolczyk, ironicznie akcentując, że jest to „ostateczny dowód porażki systemu kształcenia prawników, zarówno na poziomie uniwersyteckim, jak i zawodowym”. Zob. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 472.

³³ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 62.

³⁴ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 96 i n.

sprawności prawa³⁵ powiązany z przypisywaniem określonym podmiotom negatywnych cech i powielaniu stereotypów, a także z mechanicznym, a także populistycznym dążeniem do usprawniania i przyspieszania rozpoznawania spraw cywilnych³⁶.

Zarysowane zapatrywanie uzmysławia jednak dłaczego, zdaniem twórców nowelizacji, norma z art. 128¹ k.p.c. miałyby być wyrazem konkretyzacji klauzuli poszanowania dobrych obyczajów. Piętnowane nawyki lub jednostkowe działania pełnomocników procesowych³⁷ mają być postrzegane w kategorii naruszenia klauzuli dobrych obyczajów (art. 3 k.p.c.), czy wręcz nadużycia uprawnień procesowych (art. 4¹ k.p.c.)³⁸. W efekcie ustawodawca – łącząc w karkołomny sposób „konkretyzację dobrych obyczajów” z problematyką pism procesowych³⁹ – usilnie poszukiwał remedium w postaci nowych, adekwatnych jego zdaniem, środków zaradczych, które miałyby zapobiegać „zbędnemu rozrostowi objętości pism procesowych opracowywanych przez profesjonalnych pełnomocników”⁴⁰.

3. Zakres zastosowania normy z art. 128¹ k.p.c.

Prawo procesowe wymaga ściślej, deklaratywnej wykładni przepisów. Zakłada przejrzystość oraz przewidywalność wolną od uznaniowości działalności jurysdykcyjnej sądów⁴¹. Tymczasem już określenie zakresu podmiotowego i przedmiotowego art. 128¹ k.p.c. napotyka trudności. Powstaje zasadnicza wątpliwość, czy jest on rzeczywiście skierowany do zawodowych pełnomocników. Mając na względzie sformułowanie, którym posłużył się ustawodawca – „pismo wnoszone przez stronę zastępowaną przez adwokata (...)” – należałoby stwierdzić, że odnosi się do pism procesowych składanych osobiście przez stronę, która udzieliła pełnomocnictwa jednemu z podmiotów wskazanych w art. 128¹ zd. pierwsze k.p.c. Za przyjęciem takiego rozumowania przemawia treść innych przepisów, traktujących w odmienny sposób o czynnościach procesowych stron zastępowanych przez profesjonalnych pełnomocników. Choćby w art. 130^{1a} k.p.c. czy w art. 130² k.p.c. uregulowano sytuacje, w których „pismo procesowe [jest] wniesione przez adwokata”. W efekcie wobec podmiotów nieprofesjonalnych, wymagających wielokrotnie ochrony i pomocy prawnej⁴², należałoby stosować rygorystyczne, wymagające i sankcjonowane rozwiązania.

³⁵ Por. R. Kulski, *Upadek...*, s. 464.

³⁶ Por. M. Dziurda, T. Zembrzusi, *Wprowadzenie [w:] Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 13.

³⁷ Por. wyrok SA w Warszawie z 31.05.2021 r., VII AGa 402/20, LEX nr 3231577.

³⁸ Szerzej zob. M. Dziurda, B. Wołodkiewicz, T. Zembrzusi, *Nadużycie uprawnień procesowych w postępowaniu cywilnym [w:] Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień procesowych w postępowaniach sądowych*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2022, s. 132 i n.

³⁹ Por. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 468.

⁴⁰ Zob. uzasadnienie projektu ustawy.

⁴¹ Zob. T. Zembrzusi, *Formalizm...*, s. 5 i n.

⁴² Szerzej zob. J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dotyczących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1993/225, s. 29 i n.; T. Zembrzusi, *Pouczenie strony występującej w procesie cywilnym bez zawodowego pełnomocnika co do wnoszenia środków zaskarżenia*

Nie dziwi zatem, że w piśmiennictwie przyjęto odmienną, choć sprzeczną z brzmieniem ustawy, interpretację⁴³.

Wykładnia literalna przepisu prawa powinna być traktowana jako podstawowy rodzaj, zaś pozostałym rodzajom wykładni przyznaje się charakter subsydiarny⁴⁴. Zastosowanie wykładni wymagającej odejścia od sensu językowego przepisu może być uzasadnione tylko w wyjątkowych okolicznościach, ponieważ adresaci norm prawnych mają prawo polegać na tym, co ustawodawca w przepisie rzeczywiście wyraził, a nie na tym, co chciał uczynić. Poprzestanie na analizie literalnej art. 128¹ k.p.c. jest jednak w przedmiotowym wypadku nie do zaakceptowania, potrzeba uwzględnienia motywów i celów ustawodawcy wymaga przełamania językowego rezultatu wykładni⁴⁵. Adekwatne jest wyrażone w uchwale SN z 25.04.2003 r., III CZP 8/03⁴⁶ przekonanie o potrzebie odstąpienia od wykładni gramatycznej ze względu na „rażąco niesprawiedliwe lub irracjonalne konsekwencje, (...), gdy językowe znaczenie przepisu (...) prowadzi do konsekwencji absurdalnych”. Niewskazane jest stosowanie surowych sankcji procesowych wobec osób niemających fachowej wiedzy prawniczej⁴⁷. Odwołując się do wykładni celowościowej oraz motywów wyrażonych w uzasadnieniu projektu, należy przyjąć, że regulacja ma zastosowanie wyłącznie wobec pism procesowych sporządzonych przez zawodowych pełnomocników⁴⁸, od których można i należy oczekiwać dokonywania czynności procesowych w sposób profesjonalny i z należytą starannością⁴⁹. Chodzi zatem o pisma procesowe sporządzone przez adwokata, radcę prawnego, a także – w zakresie swoich uprawnień – przez rzeczników patentowych oraz przez radców Prokuraturii Generalnej RP⁵⁰.

Hipoteza art. 128¹ k.p.c. dotyczy pism procesowych. Odnośnie do zakresu przedmiotowego regulacji należy zauważyć, że jej umiejscowienie – w rozdziale 1 działu I, tytułu VI, części pierwszej kodeksu – nakazuje przyjęć szerokie zastosowanie⁵¹. Norma nie

[w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016, s. 843 i n.

⁴³ Zob. M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 476; Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 56 i n.; A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 91 i n.

⁴⁴ Zob. uchwała SN (7 – zasada prawna) z 1.03.2007 r., III CZP 94/06, OSNC 2007/7–8, poz. 95. Por. uchwałę NSA (7) z 20.03.2000 r., FPS 14/99, ONSA 2000/3, poz. 92.

⁴⁵ Szerzej zob. Z. Tobor, *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013, s. 108 i n. Por. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017, s. 212 i n.

⁴⁶ Uchwała SN (7 – zasada prawna) z 25.04.2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004/1, poz. 1.

⁴⁷ Por. wyrok TK z 20.12.2007 r., P 39/06, OTK-A 2007/11, poz. 161; z 26.06.2008 r., SK 20/07, OTK-A 2008/5, poz. 86.

⁴⁸ Zob. także postanowienie SN z 7.03.2007 r., II CZ 4/07, LEX nr 1017538, odnoszące się do stosowania normy z art. 102 ust. 4 ustawy z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959) do czynności procesowych (wniosku) zawodowego pełnomocnika.

⁴⁹ Por. P.K. Sowiński, *Rzymskie korzenie rzetelności adwokackiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2018/101, s. 143 i n.

⁵⁰ To jest do radców, referendarzy, Prezesa oraz wiceprezesów Prokuraturii Generalnej RP – zob. art. 33 ustawy z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1109 ze zm.)

⁵¹ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 83.

ogranicza się do pozwu oraz do odpowiedzi na pozew. Kontrowersyjny przepis stosuje się do składanych w toku sprawy pism przygotowawczych (art. 127 k.p.c.)⁵², a nawet do środków zaskarżenia. Przewidziany mechanizm dotyczy tak pism odnoszących się do meritum sporu, jak i pism procesowych obejmujących kwestie formalnoprocesowe⁵³.

W piśmiennictwie wyrażono kontrowersyjne przekonanie, że zakres zastosowania regulacji w postępowaniu nieprocesowym powinien być ograniczony, na rzecz czego miałby przemawiać szeroki zakres obowiązku działania przez sąd z urzędu⁵⁴. Różnicowanie mechanizmu w zależności od trybu rozpoznawania spraw nie wydaje się uzasadnione, co nie koliduje z uprawnieniami sądu odnośnie do aktywności na etapie gromadzenia materiału niezbędnego do rozstrzygnięcia⁵⁵. Analizowany przepis ma zastosowanie do obydwu trybów postępowania rozpoznawczego, a także do postępowania egzekucyjnego.

4. Prawnicze rudymenty, czyli postulat w art. 128¹ zd. pierwsze k.p.c.

Podejmując próbę oceny roli i procesowego znaczenia przedmiotowej normy, należy zauważyć, że choć w art. 128¹ k.p.c. nie wyodrębniono jednostek redakcyjnych (paragrafów), to obydwa zdania powinny być postrzegane i analizowane osobno. Zgodzić się należy z zapatrywaniem, że „są to [zupełnie] dwa różne zdania”⁵⁶.

Artykuł 128¹ zd. pierwsze k.p.c. traktuje o wymaganiach pisma procesowego, określanych – w opozycji do normy art. 126 k.p.c. – mianem szczególnych⁵⁷. Od strony zastępowanej przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej oczekuje się wyodrębnienia trzech elementów w postaci oświadczeń, twierdzeń oraz wniosków. Wśród tych ostatnich zwraca się uwagę na wnioski odnoszące się do środków dowodowych, przy czym wszystkie elementy pisma procesowego powinny zostać wyraźnie wyodrębnione. Ustawodawca, decydując się na regulację zasad formułowania pism procesowych, nie tylko wprowadził dysonans między brzmieniem ustawy a uzasadnieniem jej projektu, lecz wykreował swoiste *novum* – rozwiązanie niemające odpowiednika w ustawie procesowej, w którym nie brakuje niezdefiniowanych, nieprecyzyjnych i niejasnych pojęć. W piśmiennictwie podjęto ambitne,

⁵² Postrzeganie normy z art. 128¹ k.p.c. wyłącznie w kontekście pism przygotowawczych nie wydaje się trafne. Tak zob. J. Gołaczyński, *Kodeks...*, s. 61 i n.

⁵³ Np. do wniosku o wyłączenie sędziego, o zwolnienie od kosztów sądowych lub przyznanie pomocy prawnej, o zawieszenie czy o podjęcie zawieszzonego postępowania.

⁵⁴ Por. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 53.

⁵⁵ Szerzej zob. P. Rylski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 304 i n. Por. T. Pietrzykowski, B. Wojciechowski, *Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym. Rozważania na tle nowelizacji k.p.c.*, „Palestra” 2004/9–10, s. 17 i n.

⁵⁶ Zob. R. Kulski, *Upadek...*, s. 465.

⁵⁷ Zob. I. Kunicki, *Adwokat albo radca prawny ustanowiony przez sąd, pisma procesowe oraz doręczenia. Komentarz do art. 118, 126, 128¹, 130^{1a} i 132 k.p.c. zmodyfikowanych ustawą z dnia 9 marca 2023 r.*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2023/10, s. 99. Zdaniem Autora przepis „powtarza (...) innymi słowami, to samo, co uregulowano już w art. 126 k.p.c.”.

a niekiedy nawet karkołomne, wyzwanie sprecyzowania zamiarów legislatora oraz zdefiniowania i rozgraniczenia pojęć⁵⁸, którymi się posłużył⁵⁹. Nie powielając tychże analiz – puentowanych niekiedy konkluzją o „niemożliwości odkodowania, na czym w istocie powinnoś polega”⁶⁰ – wypada jedynie skwitować, że siatka terminologiczna jest świadectwem umiarkowanego kunsztu legislacyjnego twórców nowelizacji. Umknęło im zapewne, że przewidywalność zachowania i działania organów procesowych jest uzależniona zarówno od stanowienia jasnych reguł postępowania, jak i następnie od ich jednoznacznego odczytywania⁶¹.

Od wnoszącego pismo oczekuje się, aby powyższe elementy zostały wyraźnie wyodrębnione. Nie wyjaśniono jednak, na czym ma polegać wyodrębnienie, a także jak rozgraniczyć wyraźne wyodrębnienie od niewyraźnego. Wyodrębnienie oznacza wydzielenie czegoś z całości, wyróżnienie odrębnymi cechami⁶². Wszystkie wskazane w ustawie elementy powinny być zatem łatwo zauważalne. Poszczególne twierdzenia i wnioski nie powinny „zlewać się ze sobą”⁶³, co w praktyce odnosić się może do pism zawierających rozbudowane twierdzenia lub liczne wnioski⁶⁴. Nieco humorystyczny wymiar zdają się mieć prowadzone w doktrynie rozważania odnośnie do tego, czy należy w tym wypadku tworzyć nowe akapity, posługiwać się inną czcionką, dodatkową interlinią lub kursywą, używać innego koloru bądź podkreślać tekst, względnie nadawać tytuły albo śródtytuły poszczególnym wnioskom i oświadczeniom, a nawet konstruować spis treści⁶⁵. Niezależnie od inwencji czy wręcz fantazji w powyższym zakresie, trudno będzie w każdym wypadku uzyskać pewność, że określony element zostanie uznany – w ocenie sądu – za wyodrębniony w stopniu wystarczającym.

Twórcy przedmiotowej regulacji, kierując się zapewne szlachetnymi pobudkami, na swój sposób nawiązali do bogatej i wielowątkowej problematyki wykładni i złożoności oświadczeń stron procesowych wyrażanych w formie pisemnej⁶⁶. Artykuł 128¹ zd. pierwsze k.p.c. wyraża postulat i oczekiwanie odnoszące się do „większego rygoryzmu w syste-

⁵⁸ W tym zwłaszcza odnośnie do „twierdzeń” i „oświadczeń”. Szerzej zob. J. Mokry, *Odwolalność czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973, s. 116 i n.

⁵⁹ Zob. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 85; M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 364 i n.; M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 473 i n.; B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 471 i n.; Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 58 i n.

⁶⁰ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 92.

⁶¹ Por. J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005, s. 21.

⁶² Zob. *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/wyodr%C4%99bnia%C4%87.html> (dostęp 29.07.2024 r.).

⁶³ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 60 i n.

⁶⁴ Por. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 470 i n.

⁶⁵ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 86; M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 366 i n.; M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 477; A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 92.

⁶⁶ Szerzej zob. J. Mokry, *Wykładnia procesowych oświadczeń w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Studia Cywilistyczne” 1975/25–26, s. 185 i n.; K. Markiewicz, A. Torbus, *O wykładni pisemnych oświadczeń stron w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym*, „Polski Proces Cywilny” 2013/1, s. 20 i n.

matyzowaniu pism procesowych⁶⁷. Uznano, że przejrzystość i zwięzłość wywodów zawartych w pismach procesowych skróci czas ich lektury, co *summa summarum* wpłynie korzystnie na wydajność pracy sądów. Posłużono się przewrotnym, lecz całkowicie nieadekwatnym i chybionym porównaniem⁶⁸ pism procesowych do konstrukcji orzekania i orzeczenia, podnosząc, że „skoro od sądu oczekuje się, by rozstrzygnięcia były wyrażane w sentencji orzeczenia z wyodrębnieniem *rubrum* oraz tenoru, a także jednoznacznego wyodrębnienia części jurysdykcyjnej i motywacyjnej orzeczenia⁶⁹, to analogiczne oczekiwania można kierować pod adresem pełnomocników procesowych⁷⁰”.

Trudno podważać oczekiwanie, aby pisma procesowe zawodowych pełnomocników miały nienaganną strukturę, były klarownie tworzone, w sposób jasny, zrozumiały i czytelny dla odbiorcy. Kodeks postępowania cywilnego powinien być prostym, skutecznym i ergonomicznym „narzędziem pracy sądów”⁷¹. Ustawa nie określa jednak – i określić nie może – w sposób jednoznaczny struktury pisma procesowego. Nie jest zatem miejscem dedykowanym do zamieszczania apeli i odezwo o zwiększenie transparentności pism procesowych, tak samo jak chybione by było wzywianie do „unikania rozwlekłości i niepotrzebnego balastu”⁷². W wypadku art. 128¹ zd. pierwsze k.p.c. mamy do czynienia z treścią pozanormatywną, próbą skodyfikowania propedeutyki, czy też prawniczych rudymetów. Ironizując, można by wyrazić zdziwienie, że w ustawie zabrakło *passusu* o powinności posługiwania się w pismach procesowych nienaganną polszczyzną, a także unikania błędów ortograficznych i stylistycznych, których nie brakuje w pismach sporządzanych przez kazuyperdów i mniej sumiennych adeptów sztuki prawniczej.

Chybione jest twierdzenie, że przepis nałożył na pełnomocników „nowe wymogi formalne w zakresie konstruowania pism procesowych”⁷³. Podjęto nieudolną próbę ingerencji w układ graficzny pism procesowych, czy też narzucenia określonej wizji i rudymentarnych oczekiwań wobec podmiotów formułujących i wnoszących pisma procesowe do sądu. Nie chodzi o formę ich sporządzania⁷⁴, a jedynie o sposób. Dotychczas ustawodawca nie podejmował tego rodzaju prób edukowania adwokatów i radców prawnych, wprowadzania dobrych praktyk przez umieszczanie w ustawie procesowej wytycznych i wskazówek, których właściwe miejsce znajduje się w podręcznikach akademickich, skryptach i opracowaniach dla studentów lub aplikantów zawodów prawniczych⁷⁵.

⁶⁷ Zob. uzasadnienie projektu ustawy.

⁶⁸ Choćby ze względu na odmienną rolę i funkcję instytucji procesowych. Szerzej zob. J. Wróblewski, *Uzasadnienie i wyjaśnienie decyzji sądowej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne”, 1976/XVI, s. 18 i n.

⁶⁹ Zob. uzasadnienie projektu ustawy.

⁷⁰ Szerzej zob. M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 364 i n.; B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 469; Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 55 i n.

⁷¹ Zob. J. Gudowski, *Głos w dyskusji [w:] Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 267.

⁷² Por. Ś. Kruszelnicki, *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa 1938, s. 194.

⁷³ Zob. S. Koras-Turoboyska, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego 2023. Przewodnik po zmianach*, Warszawa 2023, s. 29.

⁷⁴ Tak zob. G. Karaś, *Pałapki...*, s. 28.

⁷⁵ Zob. np. H. Pietrkowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2024.

Rozważania dotyczące normy z art. 128¹ zd. pierwsze k.p.c. należy spuentować stwierdzeniem, że regulacja ta nie zawiera jakiegokolwiek sankcji ani rygoru⁷⁶. Wymagania wskazane w tym przepisie nie stanowią wymagań formalnych⁷⁷, którym nieczynienie zadość powodowałoby zwrot pisma⁷⁸ albo inny niekorzystny dla strony skutek procesowy. Nie ma podstaw do zastosowania mechanizmu walidacyjnego z art. 130^{1a} k.p.c.⁷⁹ Brak wyraźnego wyodrębnienia poszczególnych oświadczeń, twierdzeń czy wniosków nie umożliwia nadania sprawie biegu⁸⁰, jeżeli inne wymagania są zachowane⁸¹. Wątpliwe było dyskwalifikowanie pism procesowych na podstawie przekonania o niewystarczającym wyodrębnieniu w jego treści oświadczeń, twierdzeń czy wniosków. Nieuzasadnione jest także łączenie tej regulacji z sankcjami wynikającymi z nadużycia uprawnień procesowych⁸².

5. Drakońska sankcja w art. 128¹ zd. drugie k.p.c., czyli kłopot z uzasadnieniem

Odmiennej charakter ma norma z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. Wykreowanie powinności formułowania w określony sposób pisma procesowego przez stronę zastępowaną przez zawodowego pełnomocnika, ze względu na zastosowaną sankcję procesową⁸³, nie mieści się w kategorii ciężaru procesowego, skoro sąd dysponuje instrumentami prawnymi służącymi wyegzekwowaniu określonej aktywności⁸⁴. Określenie mechanizmu sankcji zostało dokonane nieudolnie. Paradoks polega na tym, że przepisy regulujące wymagania pism procesowych (art. 126 k.p.c.) nie kreują powinności wyodrębniania redakcyjnej części, a tym bardziej konstytutywnego elementu pisma⁸⁵, do którego odwołuje się ustawodawca.

⁷⁶ Por. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 58.

⁷⁷ Por. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 470; A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 92 i n. Odmienne zob. G. Karaś, *Pułapki...*, s. 29; T. Szanciło [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Legalis, komentarz do art. 128¹.

⁷⁸ Por. orzeczenie SN z 13.05.1953 r., I C 403/53, OSNCK 1955/1, poz. 3, w którym uznano, że wyłącznie całkowity brak przytoczenia okoliczności faktycznych może być traktowany jako niezachowanie wymagań formalnych pozwu. Aktualność stanowiska odnośnie do wymagań stawianych zawodowym pełnomocnikiem budzi wątpliwości.

⁷⁹ Odmienne zob. M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 477.

⁸⁰ Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Brak podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym a nadanie sprawie biegu* [w:] *Honeste Procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 553 i n.

⁸¹ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 84.

⁸² Por. T. Zembrzusi, *Nadużycie...*, s. 161.

⁸³ Odmienne zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 93.

⁸⁴ Szerzej zob. S. Hanausek, *Problematyka ciężaru dowodu w sądowym postępowaniu cywilnym* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Erciński, Warszawa 1985, s. 91 i n.; T. Zembrzusi, *Ciężar dowodu* [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 299 i n.

⁸⁵ Pismo procesowe powinno zawierać osnowę wniosku lub oświadczenia (art. 126 § 1 pkt 4 k.p.c.), a ponadto – w przypadku, gdy jest to konieczne do rozstrzygnięcia co do wniosku lub oświadczenia

Przepisy nie definiują komparycji pisma procesowego ani nie przewidują konieczności sformalizowanego wyodrębnienia odpowiednio zatytułowanego uzasadnienia⁸⁶. Ustawodawca przyjął konstrukcję warunkową⁸⁷, wskazując, że jeżeli pismo zawiera uzasadnienie, to wówczas zgłoszone tylko w tym uzasadnieniu wnioski dowodowe nie wywołują skutków.

Można wyrazić wątpliwość, w jakim znaczeniu posłużono się pojęciem „uzasadnienie” w zdaniu drugim art. 128¹ k.p.c., tzn. czy chodzi w tym wypadku o uzasadnienie w znaczeniu formalnym, czy funkcjonalnym⁸⁸. Mając na względzie, że Kodeks postępowania cywilnego z samego swojego jestestwa i charakteru nie służy i służyć nie może kodyfikowaniu propedeutyki prawniczej, uznać należy, że chodzi tu o uzasadnienie w znaczeniu formalnym, tj. oznaczającym wyodrębnioną część pisma, którą podmiot wnoszący tytułuje jako uzasadnienie. Można by przy zastosowaniu wykładni literalnej przewrotnie przyjąć, że skoro sankcjonowanie działań wnoszącego pismo ogranicza się do sytuacji, w której pismo to zawiera uzasadnienie, to jego niewyodrębnianie unicestwi możliwość zastosowania mechanizmu z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. Nie brakuje zwolenników takiego zapatrywania, akcentujących, że „pokazuje to słabość i absurdalność przyjętego rozwiązania”⁸⁹. Nie kwestionując diagnozy, trudno zgodzić się z konkluzją odnoszącą się do procesowego funkcjonowania normy. Nie chodzi w tym wypadku o próby poszukiwania „łatwego obejścia przepisu poprzez proste usunięcie słowa uzasadnienie”⁹⁰, czy o „poszukiwania uzasadnień pomimo braku ich wyodrębnienia”⁹¹, lecz o potrzebę racjonalnego podejścia do regulacji ustawowej. W praktyce sądowej utrwaliły się określone wzorce dotyczące układu poszczególnych pism procesowych⁹². Nie należy oczekiwać, by ugruntowany podział i wyodrębnianie części pism w postaci *petitum* i uzasadnienia bezpowrotnie zanikł. Wydaje się, że prawnicy nie zmienią swoich nawyków na tyle, by prawu procesowemu zagrażało swoiste *desuetudo* w powyższym zakresie. Adwokaci i radcy prawni nie wejdą w rolę procesowych „przemysłowców”, a sędziowie nie staną się w tym zakresie „śledczymi”.

Wnioski dowodowe⁹³ muszą być *de facto* zgłaszane dwukrotnie. Pierwszy raz – niejako wyrwane z kontekstu w *petitum* pisma, a następnie ponowione w odpowiednio oznaczonym uzasadnieniu. Nie wprowadzono odstępstw od tego założenia. Nie wzięto choćby pod uwagę, że w niektórych wypadkach, także w sprawach złożonych, w których zgłaszane

– wskazanie faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie, oraz wskazanie dowodu na wykazanie każdego z tych faktów (art. 126 § 1 pkt 5 k.p.c.). Odnosnie do pozwu art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c. zawiera wymaganie wskazania faktów uzasadniających żądanie powoda.

⁸⁶ Por. T. Zembrzusi, *Pisma procesowe...*, s. B6.

⁸⁷ W pierwotnej wersji projektu (UD-156) przewidywano, że „pismo wnoszone przez stronę zastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego albo Prokuratorię Generalną RP powinno zawierać wyraźnie wyodrębnione wnioski dowodowe”.

⁸⁸ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 87 i n.

⁸⁹ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 94.

⁹⁰ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 63.

⁹¹ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 101.

⁹² Por. M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 476 i n.

⁹³ Obejmujące wskazanie środka dowodowego, tezy dowodowej i danych umożliwiających przeprowadzenie dowodu.

jest wiele środków dowodowych⁹⁴, bardziej efektywne i racjonalne byłoby zgłaszanie wniosków dowodowych w określonej kolejności wyłącznie w uzasadnieniu. Oczekiwanie wyraźnego wyodrębnienia wniosków dowodowych i ich odpowiedniego umieszczenia w piśmie procesowym w każdym wypadku zostało obwarowane bardzo surową, drakońską sankcją, skoro wniosek zgłoszony jedynie w uzasadnieniu nie wywołuje skutków⁹⁵, jakie ustawa wiąże ze zgłoszeniem go przez stronę⁹⁶, tj. odnoszących się do powinności oceny celowości dopuszczenia i przeprowadzenia dowodu. Sankcja uderza w reprezentowaną stronę, której „zawinienie” wyczerpuje się w doborze pełnomocnika procesowego⁹⁷.

Skutki zgłoszenia wadliwego wniosku dowodowego były przedmiotem wypowiedzi doktryny i judykatury, w których – w zależności od sytuacji – wskazywano na powinność oddalenia wniosku, względnie wezwania strony do usunięcia dostrzeżonych braków⁹⁸. *De lege lata* wniosek dowodowy musi być natomiast potraktowany jako nieskutecznie złożony. *Prima facie* bezskuteczność żądania jako czynności procesowej powinna być, jak się wydaje, wiązana z pominięciem wniosku dowodowego⁹⁹, lecz intencją ustawodawcy było pozbawienie wniosku skutków, jakie ustawa wiąże z jego zgłoszeniem przez stronę w powiązaniu ze swoistą beczynnością sądu. Widoczny jest swoisty radykalizm legislacyjny w postaci akcentowania bezskuteczności przez zbędne eksponowanie w uzasadnieniu projektu, że chodzi w tym wypadku o „całkowite pominięcie [wniosków dowodowych] przez sąd, bez wydawania w tym przedmiocie żadnych dodatkowych rozstrzygnięć”. Statystycznemu odbiorcy tekstu ułatwiono zrozumienie, że nie chodziło w tym wypadku o stopniowanie pominięcia, a brak czynności orzeczniczych obejmuje także wszelkie dodatkowe działania.

Sankcja z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. ma zastosowanie *ex lege*¹⁰⁰. Zastosowania nie znajduje norma z art. 235² § 1 k.p.c., nakazująca wydanie postanowienia o pominięciu dowodu wraz ze wskazaniem podstawy prawnej tego rozstrzygnięcia. W ten sposób „zwolniono sąd z obowiązku ustosunkowania się do wniosku strony”¹⁰¹, podważając *ratio* normy umiejscowionej wśród przepisów ogólnych postępowania dowodowego.

⁹⁴ W tym zwłaszcza dowodów z dokumentów.

⁹⁵ Na temat skutków wadliwości czynności procesowych zob. M. Wałigórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 611 i n.; J. Mokry, *Czynności...*, s. 116 i n.; S. Cieślak, *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008, s. 296 i n.

⁹⁶ W pierwotnej wersji projektu ustawy proponowano rozwiązanie zakładające, że „wnioski dowodowe, zgłoszone jedynie w uzasadnieniu pisma procesowego uważa się za nieistniejące, a sąd nie podejmuje w odniesieniu do nich żadnych czynności”. Pod wpływem silnej krytyki wycofano się z konstrukcji, pozostając przy nieznacznie mniej kontrowersyjnym rozwiązaniu.

⁹⁷ Por. K. Markiewicz, M. Pilich, *Glosa do wyroku TK z dnia 20 maja 2008 r., P 18/07*, „Przegląd Sądowy” 2009/2, s. 155.

⁹⁸ Szerzej zob. P. Ryłski, *Przedstawienie i dopuszczenie dowodu [w:] Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015, s. 365 i n. oraz cyt. tam orzecznictwo.

⁹⁹ Które ustawą z 4.07.2019 r. zastąpiło mechanizm oddalenia wniosku dowodowego.

¹⁰⁰ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 86.

¹⁰¹ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 95 i n.

Należy jednak poczynić zastrzeżenie odnoszące się do rodzaju środków dowodowych. Powyższy mechanizm nie znajduje zastosowania względem dowodu z dokumentu – ze względu na normę z art. 243² k.p.c., zgodnie z którym dokumenty znajdujące się w aktach sprawy lub do nich dołączone stanowią dowody bez wydawania odrębnego postanowienia¹⁰², a pomijając dowód z takiego dokumentu, sąd ma obowiązek wydać postanowienie. Regulacji ustawowej w powyższym zakresie zarzuca się niespójność¹⁰³. Pozorną sprzeczność między przepisem nakazującym wydać negatywne postanowienie dowodowe (art. 243² zd. drugie k.p.c.), a obligującym do pominięcia wniosku dowodowego bez wydawania orzeczenia (art. 128¹ zd. drugie k.p.c.) należy rozwiązać przez udzielenie odpowiedzi na pytanie, która z nich ma charakter ogólny, a która jest normą szczegółową. Wydaje się, że skoro art. 243¹ k.p.c. nie odnosi się do wszystkich środków dowodowych, lecz jest regulacją o znacznie węższym zakresie zastosowania, to ma charakter *legis speciales* względem przepisu wprowadzonego później. W efekcie odnośnie do dowodu z dokumentu – jako jedynego środka dowodowego¹⁰⁴ – zachodzi w dalszym ciągu potrzeba wydania postanowienia o pominięciu wadliwie zgłoszonych wniosków dowodowych¹⁰⁵. Możliwe jest wprawdzie zharmonizowanie normy z art. 128¹ z art. 243¹ k.p.c.¹⁰⁶, lecz zabieg ten uświadamia, że mechanizm wprowadzony ustawą z 9.03.2023 r. pozostaje w opozycji do obowiązującego dotychczas założenia – *vide* ustawa z 4.07.2019 r. – mającego zapobiegać sytuacjom, w których strony miałyby pozostawać w niewiedzy lub nieświadomości co do bezskuteczności wniosków odnoszących się do postępowania dowodowego.

Stwierdzenie uchybienia z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. nie może być powiązane z zastosowaniem normy z art. 130^{1a} § 1 oraz § 3 k.p.c., tj. ze zwrotem pisma bez wezwania do jego poprawienia lub uzupełnienia. Także w tym wypadku nie zachodzi brak formalny, który wiązałby się z niemożliwością nadania sprawie dalszego biegu. Pismu procesowemu, w którym zawodowy pełnomocnik zawarł wnioski dowodowe wyłącznie w uzasadnieniu, nadaje się bieg w sposób określony przez ustawodawcę w art. 128¹ zd. drugie k.p.c. Innymi słowy, wniesienie przez zawodowego pełnomocnika pisma procesowego niezyniącego zadość któremukolwiek z wymagań z art. 126 § 1 k.p.c.¹⁰⁷ powoduje jego zwrot *a limine* (na podstawie art. 130^{1a} § 1 k.p.c.), jednak możliwe jest ponowne jego wniesienie w terminie tygodnia na zasadach z art. 130^{1a} § 3 k.p.c. Mechanizm konwalidowania uchybienia nie odnosi się do sytuacji, w której pismo spełnia wprawdzie wymagania formalne z art. 126 k.p.c., jak też inne oczekiwane w danym wypadku wymagania kon-

¹⁰² Szerzej zob. A. Mendrek, *Znaczenie złożenia lub dołączenia dokumentu do akt sprawy w świetle art. 243² k.p.c.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021, s. 269 i n.

¹⁰³ Zob. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 88.

¹⁰⁴ Z zastrzeżeniem normy z art. 308 k.p.c.

¹⁰⁵ Por. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 65; A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 98 i n.

¹⁰⁶ Odmienne zob. G. Karaś, *Pułapki...*, s. 29.

¹⁰⁷ Np. niezawierające osnowy wniosku lub oświadczenia, czy niewskazania faktów, na których strona opiera swój wniosek lub oświadczenie.

strukcyjne¹⁰⁸, lecz stwierdzone zostaną podstawy do zastosowania normy z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. W tym ostatnim wypadku nie jest to wprawdzie – nawiązując do określenia użytego przez Plutarcha – prawo „pisane krwią”¹⁰⁹, jednak skojarzenia z dorobkiem żyjącego w VII w.p.ne. ateńskiego archonta¹¹⁰ wydają się uzasadnione. Niekorzystne dla pełnomocników zawodowych rozwiązanie wpisuje się w pokrętną logikę współczesnego ustawodawcy dążącego do dyscyplinowania podmiotów świadczących pomoc prawną przy sporządzaniu pism zgodnie z jego oczekiwaniami.

Reasumując, wniosek dowodowy zgłoszony w sposób odmienny od wyrażonych w art. 128¹ k.p.c. oczekiwań jest traktowany jako niezgłoszony, tj. taki, który nie przyczyni się do zgromadzenia materiału procesowego. Posłużono się fikcją prawną, nakazującą wymazać ze świadomości i pamięci sędziego żądanie odnoszące się do postępowania dowodowego. Dochodzi do procesowej anihilacji czynności mającej umożliwić weryfikację prawdziwości twierdzeń stron o faktach mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Zachodzi ryzyko utraty lub poważnego ograniczenia prawa do powoływania dowodów, w tym niemożności ich ponowienia na rozprawie, zwłaszcza na tle coraz szerszych możliwości orzekania co do meritum na posiedzeniu niejawnym¹¹¹. Niemożność ponownego zgłoszenia wniosku dowodowego może być także następstwem funkcjonowania mechanizmów koncentracji materiału procesowego¹¹². Wystąpienie momentu koncentracyjnego – w zależności od przyjętego wariantu prekluzji¹¹³ – unicestwienia realizację prawa strony do dowodu. W doktrynie wskazuje się na możliwość dopuszczenia w takim wypadku dowodu z urzędu na zasadach z art. 232 zd. 2 k.p.c.¹¹⁴, skoro dowód nie został skutecznie wskazany przez stronę. Rozwiązanie takie nie jest oczywiste ze względu na fakt, że do negatywnych przesłanek skorzystania przez sąd z inicjatywy dowodowej zalicza się zakaz dopuszczenia dowodu z urzędu w celu wyręczenia strony niedbałej w spoczywających na niej ciężarach i obowiązkach¹¹⁵.

¹⁰⁸ Na przykład z art. 187, 127 czy 368 k.p.c.

¹⁰⁹ Zob. D. Musiał, *Świat grecki. Od Homera do Kleopatry*, Warszawa 2008, s. 76 i n.

¹¹⁰ Drakona. Zob. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Drakon;3894113.html> (dostęp 29.07.2024 r.).

¹¹¹ Szerzej zob. A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018, s. 429 i n.; T. Zembrzuski, *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwałe rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021/3, s. 3 i n.

¹¹² Szerzej zob. A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021, s. 27 i n.; T. Zembrzuski, *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021, s. 47 i n.

¹¹³ Zob. T. Zembrzuski, *Koncentracja...*, s. 58 i n.; K. Gajda-Roszczyńska, *System koncentracji materiału procesowego po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w postępowaniu zwyczajnym*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1, s. 68 i n.

¹¹⁴ Zob. I. Kunicki, *Adwokat albo radca prawny...*, s. 101 i n.

¹¹⁵ Szerzej zob. P. Rylski, *Działanie sądu...*, s. 341 i n.

Zastosowanie sankcji z art. 128¹ zd. drugie k.p.c. zależy od dokonywanej *ad casu* oceny¹¹⁶, mogącej niekiedy sprawić poważne wątpliwości¹¹⁷. Wprawdzie wykluczenie dowodów już we wstępnej fazie postępowania dowodowego następuje na podstawie decyzji sądu (*ex mente iudicis*), lecz ma ono w rzeczywistości charakter zautomatyzowany¹¹⁸. Powstaje nie tylko ryzyko „katastrofalnych skutków”, wynikające z tego, że „pełnomocnik nie dostanie drugiej szansy”¹¹⁹. Strony mogą być niekiedy zaskakiwane uznaniem ich wniosków dowodowych za nieskutecznie zgłoszone ze względu na to, że umieszczone zostały, w ocenie sędziego, w niewłaściwym fragmencie pisma procesowego. Może to zaburzyć przyjętą strategię procesową i czynić proces nie w pełni przewidywalnym. O zastosowaniu dotkliwej sankcji strona niejednokrotnie zyskuje wiedzę dopiero z uzasadnienia wyroku lub innego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie¹²⁰.

Możliwe jest wprawdzie zgłoszenie skutecznego zarzutu apelacyjnego bazującego na twierdzeniu, że sąd w sposób nieuzasadniony zastosował sankcję z art. 128¹ zd. drugie k.p.c., pozostawiając bez rozpoznania wnioski dowodowe stron. Stanowi to dodatkową komplikację procesu i wydłuża czas jego trwania, a na potrzeby postępowania odwoławczego dodatkowo wiąże się z koniecznością wykazania wpływu uchybienia na zaskarżone rozstrzygnięcie. Nie w każdym bowiem wypadku wystąpi przyczyna nieważności postępowania zniesieniowa z art. 379 pkt 5 k.p.c.¹²¹ Należy mieć na względzie, że ocena ziszczenia się tej przyczyny wymaga odniesienia się do okoliczności danej sprawy i jest źródłem licznych, kazuistycznych, nie zawsze spójnych i konsekwentnych, wypowiedzi judykatury¹²².

6. Zaburzenie formalizmu procesowego i zakwestionowanie prawa do dowodu

Ocena normy z art. 128¹ k.p.c. powinna uwzględniać aksjologię regulacji procesowej¹²³. Twórcy przedmiotowej regulacji wyrazili przekonanie, że ich dzieło legislacyjne

¹¹⁶ W piśmiennictwie wyrażane bywają obawy „o dowolność w ocenie organu procesowego”. Zob. R. Kulski, *Upadek...*, s. 465.

¹¹⁷ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 89; M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 477.

¹¹⁸ Por. K. Weitz, *Między systemem dyskrejonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin – Niechorze, 28–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 76 i n.; T. Zembrzusi, *Koncentracja...*, s. 50 i n.

¹¹⁹ Zob. M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 366 i n.; M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 477.

¹²⁰ Zob. T. Zembrzusi, *Pisma procesowe...*, s. B6; J. Gołaczyński, *Kodeks...*, s. 61; Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 64 i n.

¹²¹ Zob. T. Zembrzusi, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 235 i n.

¹²² Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. M. Tomalak, Warszawa 2017, s. 580 i n. Por. M. Piekarski, *Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1964, s. 43 i n.

¹²³ Por. S. Cieślak, *Opinia...*, s. 15 i n.

nie może być „uznane za nadmierny formalizm, albowiem ostatecznie to od pełnomocnika powinna zależeć szczegółowa redakcja pisma”¹²⁴, natomiast oponenti wskazywali, że „remedium na przeciążenie sądów nie powinno być zwiększanie formalizmu procesowego, które (...) jedynie poprawi statystyki”¹²⁵. Zapatrywanie projektodawców zostało w piśmiennictwie zarówno powielone – „nie wydaje się, aby był to jakiś znaczny formalizm, którego pełnomocnik zawodowo (profesjonalnie) świadczący pomoc prawną nie jest w stanie spełnić”¹²⁶, jak i zakwestionowane – „stawia profesjonalnym pełnomocnikom poprzeczkę znacznie wyżej niż należyta staranność wymagana od profesjonalisty”¹²⁷. Na wątpliwość, czy podnoszony stopień formalizmu procesowego jest w tym wypadku uzasadniony, adekwatny i celowy, należy odpowiedzieć przecząco, mając na względzie pozostającą w tle ochronę prawa strony do sądu. Co istotne, nie zachodzi w tym wypadku potrzeba przysłowiowego wynajdowania koła na nowo, lecz wystraszające jest odwołanie się do dorobku doktryny i judykatury.

Formalizm procesowy, postrzegany jako właściwość prawa procesowego¹²⁸, uzmysławia konieczność funkcjonowania procesu cywilnego, rozumianego jako normatywny mechanizm wykonywania wymiaru sprawiedliwości¹²⁹, w określonych ramach i na określonych zasadach. Obliguje do przestrzegania wymagań o różnym charakterze, w tym dotyczących sposobu dokonywania czynności procesowych, wyłączając dowolność postępowania¹³⁰. Poziom sformalizowania postępowania cywilnego ulegał daleko idącym zmianom¹³¹, a przedmiotowa regulacja świadczy o nieuchronności tychże. Wprowadzanie określonych sankcji procesowych – w postaci odrzucenia, zwrotu pisma, umorzenia postępowania, pominięcia lub pozostawienia bez rozpoznania¹³² – powinno każdorazowo wiązać się z refleksją dotyczącą funkcjonowania poszczególnych sankcji jako adekwatnych i uzasadnionych bądź nadmiernie surowych i restrykcyjnych, a w efekcie chybionych. Podkreślenia wymaga, że formalizm powinien służyć uporządkowaniu postępowania i realizacji zasady równości broni, a nie utrudnianiu udzielania stronom ochrony prawnej¹³³, zwłaszcza wówczas, gdy nie przemawiają za tym szczególne względy. Aktualność zachowuje twierdzenie Eugeniusza Waškowskiego, że „ustawodawca powinien wprowadzać tylko takie formalności, które rzeczywiście są niezbędne, bez których nie można zabezpie-

¹²⁴ Zob. uzasadnienie projektu ustawy.

¹²⁵ Zob. M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 367 i n.

¹²⁶ Zob. T. Szanciło [w:] *Kodeks...*, red. T. Szanciło, komentarz do art. 128¹.

¹²⁷ Zob. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 101 i n.

¹²⁸ Szerzej zob. S. Cieślak, *Formalizm postępowania...*, s. 94 i n.

¹²⁹ Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Nieważność...*, s. 144 i n.

¹³⁰ Zob. T. Zembrzusi, *Formalizm...*, s. 5 i n.

¹³¹ Szerzej zob. S. Cieślak, *Ewolucja formalizmu procesowego w okresie pięćdziesięciu lat obowiązywania polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Procesowego” 2015/4, s. 911 i n. Por. S. Cieślak, *Formalizm procesowy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 67 i n.

¹³² Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Nadużycie...*, s. 164.

¹³³ Por. T. Ereciński, *O potrzebie...*, s. 10 i n.; T. Zembrzusi, *Formalizm...*, s. 6 i n.

czyć normalnego biegu procesu, a z drugiej strony zezwalać na poprawienie dających się usprawiedliwić usterek”¹³⁴.

Ustawodawca nie odnotował, że przedmiotowa problematyka była już przedmiotem analizy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Wyrokiem z 20.05.2008 r., P 18/07¹³⁵ przesądzono niezgodność ówczesnego art. 370¹ k.p.c. z art. 45 ust. 1 oraz z art. 78 Konstytucji RP¹³⁶. Warto *in extenso* przytoczyć fragment rozważań dyskwalifikujących mechanizm powiązania wymagań konstrukcyjnych apelacji wnoszonej przez zawodowego pełnomocnika z sankcją odrzucenia pisma *a limine*. Stwierdzono, że „w imię szybkości rozpoznania sprawy nie można poświęcić ochrony praw podmiotowych. (...) Uproszczenie i przyspieszenie może niewątpliwie dotyczyć kwestii formalnych, natomiast w żadnym wypadku nie może odnosić się do uprawnień stron wiążących się z obroną ich praw i interesów. (...) naruszenie górnej granicy formalizmu procesowego, a przez to naruszenie prawa do sądu, może nastąpić m.in. z tego powodu, że nie zachowano właściwych proporcji przy normowaniu rygorów procesowych stosowanych przez organy postępowania na wypadek dokonania czynności w sposób wadliwy pod względem formalnym, także wtedy gdy czynności te dokonywane są przez fachowych pełnomocników”. Wypada także odnotować wypowiedź Trybunału Konstytucyjnego odnoszącą się do wymagań skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia. W wyroku z 1.07.2008 r., SK 40/07¹³⁷, podkreślono, że „o ile istnienie wymagań sformułowanych w art. 398⁴ § 1 pkt 3 k.p.c. uznać można za konstytucyjne, a także okoliczność, że istnienie takiego braku prowadzi do odrzucenia kasacji, o tyle skorelowanie tych wymogów z jednoczesnym brakiem obowiązku wezwania do jego usunięcia – uznać należy za rozwiązanie niekonstytucyjne, z uwagi na nadmierne (nieproporcjonalne) nagromadzenie środków dyscyplinujących”. Standard wykreowany przez Trybunał Konstytucyjny na tle sporządzania i wnoszenia środków prawnych pozwala przyjąć, że wymagania i sankcja z art. 128¹ k.p.c. odnoszące się do wszystkich pism procesowych, w tym do pozwu i odpowiedzi na pozew, w stopniu oczywistym rażąco naruszają konstytucyjny standard i kolidują z utrwalonym dorobkiem odnoszącym się do problematyki prawa do sądu i prawa do rzetelnego procesu. W tym wypadku mamy do czynienia z formalizmem nadmiernym, zbędnym i niepotrzebnym.

Formalizm i granice jego stosowania powinny być wyważone, zaś zbyt ni rygoryzm prowadzi do niepożądanych konsekwencji¹³⁸, do których należy zaliczyć pozbawienie wniosków dowodowych skutków na zasadach wskazanych w art. 128¹ k.p.c. Iluzoryczne stawać się może prawo do dowodu obejmujące nie tylko prawo do uzyskania, ale i przed-

¹³⁴ Zob. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny*, Wilno 1932, s. 110.

¹³⁵ Wyrok TK z 20.05.2008 r., P 18/07, OTK-A 2008/4, poz. 61 z głosem K. Markiewicza i M. Pilicha, „Przegląd Sądowy” 2009/2, s. 155 i n.

¹³⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze sprost. i zm.), dalej – Konstytucja RP.

¹³⁷ Wyrok TK z 1.07.2008 r., SK 40/07, OTK-A 2008/6, poz. 101.

¹³⁸ Por. J. Gudowski, *O kilku...*, s. 1032; A. Jakubecki, *Naczelnne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006, s. 377 i n.

stawienia środka dowodowego, które jest domeną stron procesu¹³⁹. Prawo do dowodu może być traktowane jako refleks prawa podmiotowego¹⁴⁰, natomiast dowód jako środek przekonania sędziego o prawdziwości przytaczanych faktów. Sprawiedliwość proceduralna może zostać zrealizowana dzięki możliwości przedstawienia i udowodnienia swych racji. Dochodzenie lub obrona praw przed sądem mogą być zatem skuteczne tylko wówczas, gdy dany podmiot – racjonalnie dobierający instrumenty procesowe i mający świadomość istnienia określonych ograniczeń dowodzenia (w ustalaniu faktów)¹⁴¹ – będzie mógł skorzystać z różnorodnych środków, tj. nie zostanie pozbawiony możliwości obrony¹⁴².

Nieumiejętne łącznie formalizmu z postulatem przyspieszania oraz usprawniania postępowania kosztem uprawnień z zakresu prawa dowodowego koliduje¹⁴³ z ochroną prawa do sądu¹⁴⁴. Realizacja tego prawa pozostaje w ścisłym związku z adresowanym do ustawodawcy oczekiwaniem kształtowania regulacji procesowych w zgodzie z zasadą przyzwoitej legislacji, a tworzone mechanizmy powinny gwarantować rozpatrzenie sprawy z uwzględnieniem trzech aspektów: rzetelności, sprawiedliwości oraz na tyle szybko, na ile jest to możliwe¹⁴⁵. W powyższym zestawieniu nieprzypadkowo pozostaje na pierwszym planie zagadnienie rzetelności procesu¹⁴⁶. Rzeczywista realizacja prawa do sądu wymaga zatem realizacji gwarancji rzetelnego procesu cywilnego, do których należy zaliczyć pewność i przewidywalność postępowania¹⁴⁷. Istotne znaczenie ma także zaufanie do prawa¹⁴⁸.

Różnicowanie pozycji procesowej strony w zależności od występowania w procesie samodzielnie lub ustanowienia zawodowego pełnomocnika¹⁴⁹ nie spełnia kryterium ra-

¹³⁹ Zob. K. Kołakowski, *Dowodzenie w procesie*, Warszawa 2000, s. 19 i n.

¹⁴⁰ Zob. K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 29 i n.

¹⁴¹ Szerzej zob. A. Skąpski, *Ograniczenia dowodzenia w postępowaniu cywilnym*, Kraków 1981, s. 24 i n.; A. Oklejak, *Wokół problematyki ograniczeń dowodowych w polskim procesie cywilnym* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 267 i n.

¹⁴² Szerzej zob. T. Zembrzusi, *Pozbawienie...*, s. 576 i n. Por. W. Siedlecki, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym*, „Głos Prawa” 1938/6–8, s. 463.

¹⁴³ Zob. T. Gizbert-Studnicki, *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989/1, s. 1 i n.

¹⁴⁴ Szerzej zob. S. Cieślak, *Formalizm postępowania...*, s. 110 i n. Por. K. Markiewicz, M. Pilich, *Glosa...*, s. 155 i n.

¹⁴⁵ Por. orzeczenie TK z 7.01.1992 r., K 8/91, LEX nr 25280.

¹⁴⁶ Zob. T. Zembrzusi, *Powództwo oczywiście bezzasadne a dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Kręś, Warszawa 2021, s. 171 i n.

¹⁴⁷ Szerzej zob. H. Pietrkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przeгляд Sądowy” 2005/10, s. 37 i n.; A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012, s. 44 i n.; A. Jakubecki, *Dostęp...*, s. 2 i n. Por. K. Markiewicz, M. Pilich, *Glosa...*, s. 161 i n.

¹⁴⁸ Zob. T. Zembrzusi, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011, s. 83 i n.

¹⁴⁹ Należy mieć na względzie, że przez dziesięciolecia, zarówno na gruncie przedwojennego, jak i obowiązującego kodeksu sposób postępowania odnośnie do braków formalnych lub fiskalnych pism procesowych był jednolity – niezależnie od tego, czy pismo wносиła strona osobiście czy przez zawodowego pełnomocnika. Znaczne skomplikowanie stanu prawnego i praktyki jest efektem działalności

cyjności proceduralnej, będącej jednym z kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej¹⁵⁰. Odmienność rygorów procesowych w odniesieniu do czynności, które mogą być podejmowane zarówno przez pełnomocnika, jak i samą stronę, choć wielokrotnie bezkrytycznie przyjmowana i akceptowana, budzi uzasadnione wątpliwości i jest zagadnieniem złożonym¹⁵¹. W analizowanym wypadku ustanowienie przez stronę zawodowego pełnomocnika paradoksalnie pogarsza i komplikuje sytuację procesową w zakresie ustalenia stanu faktycznego sprawy¹⁵², co przekłada się nieraz na uwzględnienie bądź oddalenie zgłoszonych żądań. Jak już zaznaczono, stanowić to może naruszenie prawa do obrony¹⁵³, w tym prawa do dowodu. Ustawowa sankcja nie jest adekwatna do stopnia potencjalnego uchybienia, stwarza nieproporcjonalne zagrożenie dla ochrony jednostkowego interesu¹⁵⁴. Norma z art. 128¹ k.p.c. urąga standardom rzetelnego procesu i należytego jej ukształtowania, stanowiąc ograniczenie prawa do sądu. Dostrzeżenie naruszenia art. 31 ust. 3 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP¹⁵⁵ daje asumpt do stosowania tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjności aktu prawnego.

7. Zakończenie

Ustawodawca podejmuje działania służące określeniu granic formalizmu prawa procesowego, lecz ich rzeczywisty kształt wyznacza w znacznej mierze praktyka. Strony zastępowane przez zawodowych pełnomocników, którzy nie docenią lub nie dostrzegą konstrukcji procesowej z art. 128¹ k.p.c.¹⁵⁶, może spotkać przykre zdziwienie i zaskoczenie. Nie należy dokonywać uogólnień, lecz warto odnotować stanowisko¹⁵⁷, że przypadki braku umiejętności formułowania pism procesowych przez adwokatów i radców prawnych – w globalnym ujęciu – należą do rzadkości¹⁵⁸. Wydaje się, że nieuniknione niedoskonałości i uchybienia bywają częściej efektem nieuwagi lub ludzkiej ułomności, a nie efektem złej woli „praw-

legislacyjnej dokonywanej w ostatnich kilkunastu latach. Szerzej zob. M. Dziurda, *Zwrot pisma...*, s. 480 i n.

¹⁵⁰ Szerzej zob. S. Cieślak, *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. S. Cieślak, Łódź 2020, s. 23 i n.

¹⁵¹ Szerzej S. Cieślak, *Zaufanie strony a zastrzeżenie rygorów procesowych stosowanych w odniesieniu do wadliwych czynności adwokatów i radców prawnych w postępowaniu cywilnym* [w:] *Tajemnica adwokacko-radcowska i notarialna oraz inne środki ochrony zaufania w postępowaniu cywilnym*, red. S. Cieślak, Warszawa 2022, s. 97 i n.

¹⁵² Por. S. Cieślak, *Opinia...*, s. 15.

¹⁵³ Por. J. Gołaczyński, *Kodeks...*, s. 61.

¹⁵⁴ Zob. R. Kulski, *Upadek...*, s. 465; M. Odrowska-Stasiak, *Zasady...*, s. 478. Por. K. Osajda, *Zasada sprawiedliwości proceduralnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Erciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 431 i n.

¹⁵⁵ Por. A. Mendrek, *Dokąd zmierza...*, s. 96 i n.

¹⁵⁶ Przedmiotowa regulacja weszła w życie 1.07.2023 r.

¹⁵⁷ Prezentowane także w środowisku sędziowskim.

¹⁵⁸ Zob. J. Gołaczyński, *Kodeks...*, s. 61.

ników procesowych, którzy nie umieją, nie chcą lub nie mogą pisać pism procesowych w sposób, który wspiera sprawne rozstrzygnięcie spraw”¹⁵⁹.

Zdecydowana większość praktyków uwzględniła nieprzyjazną regulację, spełnia restrykcyjne oczekiwania ustawodawcy odnośnie do zawierania wszelkich wniosków – w tym zwłaszcza dowodowych – we wstępnej części pisma. Niektórzy, kierując się nadmierną zapobiegliwością czy ostrożnością, częściej decydują się „upychać” wszelkie wnioski w nieprzejrzystym i niekiedy nieczytelnym *petitum* pisma¹⁶⁰. W sprawach złożonych i wielowątkowych pisma procesowe dzięki temu puchną i pęcznieją. Utrwała się praktyka dublowania wywodów i zwiększania objętości opasłych pism procesowych przy wykorzystaniu funkcji „kopiuj-wklej” oraz multiplikowaniu treści, które zamieszczane bywały niekiedy wyłącznie w uzasadnieniu. W efekcie sędzia, jak również przeciwnik procesowy, otrzymują obszerniejsze pisma, doznając swoistego *deja vu* w trakcie wertowania części zatytułowanej uzasadnieniem. Zamiast oczekiwanej czytelności, zwięzłości oraz przejrzystości, a także zwiększonej wydajności pracy sądów, można mówić o wzroście czytelnictwa w społeczeństwie, choć nie w aspekcie, który mógłby napawać literaturoznawców i socjologów satysfakcją oraz optymizmem.

W gronie podmiotów świadczących pomoc prawną i występujących w postępowaniu cywilnym, co rozumiałe, nie należy oczekiwać aprobaty przedmiotowego mechanizmu. Norma z art. 128¹ k.p.c. może być źródłem obawy zwłaszcza wśród rzeczników patentowych, którzy nie dysponują wprawdzie prawniczym wykształceniem, lecz do nich także znajduje zastosowanie sankcja bezskuteczności wniosku dowodowego. W dalszej perspektywie następstwem wprowadzenia kontrowersyjnej regulacji może być agregacja zjawiska tzw. ukrywania zawodowego pełnomocnika w postępowaniu cywilnym¹⁶¹ i pozornie samodzielnego występowania strony przed sądem¹⁶². Strony będą niekiedy dochodzić do przekonania, że ustanowienie w sprawie zawodowego pełnomocnika – zamiast korzyści – paradoksalnie wiązać się będzie z dodatkowym, w ich mniemaniu zbędnym, ryzykiem procesowym.

Wprowadzenie normy z art. 128¹ k.p.c. łączone bywa z „niepewnością procesową i chaosem proceduralnym”¹⁶³. W niektórych wypadkach stwierdzenie, że „Temida jest ślepa”¹⁶⁴, zyskuje nowe, niepożądane znaczenie. Na szczęście w środowisku procesowym coraz częściej dostrzega się, że ryzyko i prawdopodobieństwo pozostawienia bez dalszych skutków wniosków dowodowych tylko dlatego, iż pełnomocnik zawarł je w uzasadnieniu pisma, a nie w osnowie, koliduje z podstawowymi wartościami i pryncypiami prawa procesowego, w tym z prawem strony do dowodu i do obrony swych praw. Sporządzania

¹⁵⁹ Por. B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach...*, s. 472.

¹⁶⁰ Mimo stosowanej wielokrotnie praktyki zgłaszania w *petitum* pisma zbiorczych też dowodowych, polegającej na powoływaniu kilku lub więcej dowodów łącznie na poparcie ogólnego twierdzenia o faktach.

¹⁶¹ Obserwowane niekiedy choćby w związku z normą z art. 162 k.p.c. czy w postępowaniu w sprawach gospodarczych na tle art. 458⁵ k.p.c. Zob. także K. Markiewicz, M. Pilich, *Glosa...*, s. 163 i n.

¹⁶² Por. T. Zembrzusi, *Pisma procesowe...*, s. B6.

¹⁶³ Zob. G. Karaś, *Pułapki...*, s. 29.

¹⁶⁴ Por. A. Mendrek, *Dokąd mierza...*, s. 91.

przez adwokatów i radców prawnych pism procesowych nie należy natomiast łączyć ze wspomnianą rolą przemytnika wniosków dowodowych, a sędziów z rolą śledczego poszukującego ukrytego uzasadnienia i zakamuflowanych wniosków dowodowych. Odpowiedź na pytanie, czy przedmiotowe zmiany mające rzekomo usprawniać postępowanie, a także stanowić – w ocenie twórców nowelizacji – oręż w walce z nadużywaniem praw procesowych, ułatwią dochodzenie do prawdy materialnej w sprawach cywilnych¹⁶⁵, wypada natomiast pominąć milczeniem.

Już na etapie prac legislacyjnych norma z art. 128¹ k.p.c. została oceniona „zdecydowanie negatywnie”¹⁶⁶. Jej funkcjonowanie w praktyce nie daje podstaw do pozytywnej weryfikacji tej oceny. Nieuzasadnione i niecelowe wydaje się podejmowanie niekiedy złożonych prób na twórczej wykładni przedmiotowej regulacji¹⁶⁷, celem nadawania jej racjonalnego znaczenia. Niewystarczający jest postulat „ostrożnego stosowania art. 128¹ k.p.c. bez wykorzystywania wykładni rozszerzającej z uwagi na specyfikę regulacji”¹⁶⁸. Jej obowiązywanie nie tylko kreuje zagrożenie ochrony praw jednostek, lecz nie służy także budowaniu zaufania do sądów i prawa¹⁶⁹, a wręcz godzi w autorytet wymiaru sprawiedliwości. Przedmiotowa *quasi*-wirtuozeria legislacyjna zasługuje na zdecydowaną krytykę i niezwłoczną derogację. Jej usunięcie powinno być krokiem w kierunku przywracania spistości, komplementarności i czytelności regulacji kodeksowych¹⁷⁰. Nawiązując do słów Stanisława Gołęba, tego rodzaju prawodawstwo powinno być obliczone „na okres życia jętki jednodniówki”¹⁷¹. Jako przejaw procesowej aberracji, czyli „odchylenia od stanu normalnego; nieprawidłowości, nienormalności, dewiacji”¹⁷², czy też przejawu zastawiania pułapek procesowych i zmuszania prawników do „nawigowania między rafami i mieliznami procedury”¹⁷³ świadczy o zatraceniu poczucia przyzwoitości legislacyjnej. Norma z art. 128¹ k.p.c. postrzegana łącznie z jej praktycznym stosowaniem powinna – co najwyżej – stanowić przestrożę na przyszłość przed wprowadzaniem nieprzemyślanych, szkodliwych i niekonstytucyjnych rozwiązań do ustawy procesowej, a także skłaniać do refleksji dotyczącej tytułowych przemytników i śledczych.

¹⁶⁵ Szerzej zob. T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 17 i n.; T. Zembrzusi, *Prawda jako wartość sprawiedliwego procesu* [w:] *Prawda w postępowaniu cywilnym. Quid est veritas?*, red. M. Strus-Wołos, M. Wieczorek, Radom 2022, s. 39 i n.

¹⁶⁶ Zob. S. Cieślak, *Opinia...*, s. 15; M. Strus-Wołos, *Zwiększenie formalizmu...*, s. 364 i n.

¹⁶⁷ Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, s. 81 i n.

¹⁶⁸ Zob. Ł. Zamojski, *Nowe wymagania...*, s. 67.

¹⁶⁹ Por. H. Duszka-Jakimko, *Zaufanie do prawa jako wartość i jego ochrona w porządku prawnym państwa*, „Państwo i Prawo” 2023/3, s. 76 i n.

¹⁷⁰ Por. R. Kulski, *Upadek...*, s. 463.

¹⁷¹ Zob. S. Gołąb, *Przekleństwo...*, s. 353.

¹⁷² Zob. *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pl/aberracja> (dostęp 29.07.2024 r.).

¹⁷³ Zob. G. Karaś, *Pułapki...*, s. 28.

Abstract**Motion for evidence in pleadings submitted by professional legal representatives
– a handful of reflections on smugglers and investigators**

dr hab. Tadeusz Zembrzuski, professor of the University of Warsaw – Chair of Civil Procedure, Faculty of Law and Administration, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8239-6827>

Observable on a number of levels, the processual chaos resulting from unconsidered and disorganised legislative activities undermining the complementarity of institutions of law as well as the coherence and legibility of regulations is conducive to criticism and condemnation of reckless and poorly prepared amendments. Exemplars of controversial solutions include Article 128¹ of the Polish Code of Civil Procedure, which allows motions for evidence to be included exclusively in pleadings submitted by professional legal representatives, such as attorneys or legal counsellors. Under such circumstances, motions for evidence do not produce effects the law provides when submitted by a party to proceedings. Critical comments presented in reference writings thus far have been expanded to include an axiological perspective regarding processual formalism, in the context of the right to evidence derived from the right to trial, and fairness in structuring proceedings under civil law. Any assessment of the introduced solution requires the due use of the value of securing proper access to legal protection afforded in civil law proceedings. The processual sanction ensconced in Article 128¹ of the Polish Code of Civil Procedure does not reflect the extent of potential infringement, generating a disproportionate hazard to protecting individual interests. Discernment of a party's processual position depending on whether that party appears pro se or appoints a professional representative does not meet the procedural rationality standard – one of several criteria applied in axiological evaluation of processual regulation. Exercising the right to a fair trial is closely related to the expectations of the legislator as it concerns structuring processual regulations in conformity with the decent legislation principle. Processual law ought to guarantee that any case should be tried in respect of three aspects: reliability, fairness, and – if feasible – swiftness. As it is, clumsy efforts to combine formalism with postulates of making judicial proceedings more expedient and more efficient at the expense of the right to evidence-related competencies clash with the protection of the right to a fair trial. As a result, the regulation under analysis deserves conclusive criticism and immediate derogation.

Keywords: *pleading, formal pleading-related requirements, motions for evidence, results of legal proceedings, professional legal representative, formalism in legal proceedings, right to evidence, due reliability of trial before a court of law*

Bibliografia / References

- Broniewicz W., *Czy potrzebny jest nowy kodeks postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2004/4.
- Cieślak S., *Ewolucja formalizmu procesowego w okresie pięćdziesięciu lat obowiązywania polskiego kodeksu postępowania cywilnego*, „Kwartalnik Prawa Procesowego” 2015/4.
- Cieślak S., *Formalizm postępowania cywilnego*, Warszawa 2008.
- Cieślak S., *Formalizm procesowy w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Cieślak S., *Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych w sprawie projektu nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego oraz niektórych powiązanych z nim ustaw (nr druku UD 156)*, <https://obsil.kirp.pl/wp-content/uploads/2021/10/21.09.30-Opinia-OBSiL-druk-UD-156.pdf>.
- Cieślak S., *Powiązania wewnętrznyssystemowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.
- Cieślak S., *Założenia aksjologiczne postępowania cywilnego – propozycja sformułowania kryteriów aksjologicznej oceny regulacji procesowej* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. S. Cieślak, Łódź 2020.
- Cieślak S., *Zaufanie strony a zaostrzenie rygorów procesowych stosowanych w odniesieniu do wadliwych czynności adwokatów i radców prawnych w postępowaniu cywilnym* [w:] *Tajemnica adwokacko-radcowska i notarialna oraz inne środki ochrony zaufania w postępowaniu cywilnym*, red. S. Cieślak, Warszawa 2022.
- Dusza-Jakimko H., *Zaufanie do prawa jako wartość i jego ochrona w porządku prawnym państwa*, „Państwo i Prawo” 2023/3.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Dziurda M., *Zwrot pisma procesowego wniesionego przez zawodowego pełnomocnika*, „Monitor Prawniczy” 2023/8.
- Dziurda M., Wołodkiewicz B., Zembrzusi T., *Nadużycie uprawnień procesowych w postępowaniu cywilnym* [w:] *Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień procesowych w postępowaniach sądowych*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2022.
- Dziurda M., Zembrzusi T., *Wprowadzenie* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021.
- Ereciński T., *Dalsze zmiany czy nowy Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011.
- Ereciński T., *O potrzebie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 2004/4.
- Ereciński T., Weitz K., *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Gajda-Roszczyńska K., *System koncentracji materiału procesowego po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w postępowaniu zwyczajnym*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1.
- Gizbert-Studnicki T., *Konflikt dóbr i kolizja norm*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1989/1.
- Gołaczyński J., *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.2023 r. Komentarz. Linia orzecnicza*, Warszawa 2023.

- Gołąb S., *Przekleństwo nowelizacji*, „Głos Prawa” 1932/8–9.
- Gudowski J., *Głos w dyskusji* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji* [w:] *Non omne quod licet honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Jana Katnera*, red. Sz. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź – Warszawa 2022.
- Gudowski J., *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśsińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005.
- Gudowski J., *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy Konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzuski, Warszawa 2023.
- Hanausek S., *Problematyka ciężaru dowodu w sądowym postępowaniu cywilnym* [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
- Jakubecki A., *Dostęp do ochrony prawnej w świetle ustawy nowelizującej KPC z 4.7.2019 r.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrecjonalna władza sędziego czy prekluzja* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006.
- Karaś G., *Pułapki procedury cywilnej. Część I. Nowa forma pisma procesowego – art. 128¹ Kodeksu postępowania cywilnego, czyli jak nie należy tworzyć prawa*, „Radca Prawny” 2023/208.
- Karolczyk B., *O nowych wymaganiach pisma procesowego składanego przez zawodowego pełnomocnika (art. 128¹ KPC)*, „Monitor Prawniczy” 2023/8.
- Kępiński M., Seweryński M., Zieliński A., *Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2006/1.
- Kołąkowski K., *Dowodzenie w procesie*, Warszawa 2000.
- Kościółek A., *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018.
- Kotas-Turoboyska S., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego 2023. Przewodnik po zmianach*, Warszawa 2023.
- Kruszelnicki Ś., *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, Warszawa 1938.
- Kulski R., *Upadek polskiego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8.
- Kunicki I., *Adwokat albo radca prawny ustanowiony przez sąd, pisma procesowe oraz doręczenia. Komentarz do art. 118, 126, 128¹, 130^{1a} i 132 k.p.c. zmodyfikowanych ustawą z dnia 9 marca 2023 r.*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2023/10.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Markiewicz K., Pilich M., *Glosa do wyroku TK z dnia 20 maja 2008 r., P 18/07*, „Przegląd Sądowy” 2009/2.
- Markiewicz K., Torbus A., *O wykładni pisemnych oświadczeń stron w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym*, „Polski Proces Cywilny” 2013/1.

- Mądrzak H., *Prawo do sądu jako gwarancja ochrony praw człowieka (studium na tle polskiego prawa konstytucyjnego, prawa cywilnego materialnego i procesowego)* [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Mendrek A., *Dokąd zmierza art. 128¹ k.p.c. i gdzie nas zaprowadzi?*, „Palestra” 2023/8.
- Mendrek A., *Znaczenie złożenia lub dołączenia dokumentu do akt sprawy w świetle art. 243² k.p.c.* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszynska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.
- Mokry J., *Czynności procesowe podmiotów dotyczących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1993/225.
- Mokry J., *Odwołałość czynności procesowych w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1973.
- Mokry J., *Wykładnia procesowych oświadczeń w sądowym postępowaniu cywilnym*, „Studia Cywilistyczne” 1975/25–26.
- Musiał D., *Świat grecki. Od Homera do Kleopatry*, Warszawa 2008.
- Odrowska-Stasiak M., *Zasady formułowania wniosków i oświadczeń stron w pismach procesowych, w kontekście zmian wprowadzonych ustawą z 9.3.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, „Monitor Prawniczy” 2023/8.
- Oklejak A., *Wokół problematyki ograniczeń dowodowych w polskim procesie cywilnym* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012.
- Osajda K., *Zasada sprawiedliwości proceduralnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010.
- Osowska-Grzelak M., *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym, cz. 1*, „Monitor Prawniczy” 2008/13.
- Piasecki K., *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010.
- Piekarski M., *Pozbawienie strony możliwości obrony swych praw w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1964.
- Pietrkowski H., *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2024.
- Pietrkowski H., *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2005/10.
- Pietrzykowski T., Wojciechowski B., *Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym. Rozważania na tle nowelizacji k.p.c.*, „Palestra” 2004/9–10.
- Rylski P., *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009.
- Rylski P., *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r., w ogólności*, „Palestra” 2019/11–12.
- Rylski P., *Przedstawienie i dopuszczenie dowodu* [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Siedlecki W., *Obrona pozwanego w procesie cywilnym*, „Głos Prawa 1938/6–8.
- Skąpski A., *Ograniczenia dowodzenia w postępowaniu cywilnym*, Kraków 1981.
- Sowiński P.K., *Rzymskie korzenie rzetelności adwokackiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2018/101.
- Strus-Wołos M., *Przepis art. 162 k.p.c. okiem praktyka*, „Przegląd Sądowy” 2016/7–8.
- Strus-Wołos M., *To zły pomysł, który jest jeszcze gorzej wykonany*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r.
- Strus-Wołos M., *Zwiększenie formalizmu pism w postępowaniu cywilnym, czyli jak nie należy stanowić prawa*, „Głos Prawa” 2022/5 (2).

- Szancilo T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanicko, Legalis.
- Tobor Z., *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013.
- Urbańska S., *Idea jest słuszna, ale wymogi są obwarowane zbyt surową sankcją*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r.
- Waligórski M., *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947.
- Waškowski E., *System procesu cywilnego. Wstęp teoretyczny*, Wilno 1932.
- Weitz K., *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007/3.
- Weitz K., *Między systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin – Niechorze, 28.–30.9.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.
- Weitz K., *Współczesne problemy kodyfikacji prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020/3.
- Wróblewski J., *Uzasadnienie i wyjaśnienie decyzji sądowej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 1976/16.
- Zamojski Ł., *Nowe wymagania co do pism procesowych tworzonych przez zawodowych pełnomocników (art. 128¹ k.p.c.)*, „Przegląd Sądowy” 2023/10.
- Zedler F., *Co dalej z kodeksem postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Kraków 2006.
- Zembrzuski T., *Brak podstaw do wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym a nadanie sprawie biegu* [w:] *Honeste Procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Zembrzuski T., *Ciężar dowodu* [w:] *Dowody i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, Warszawa 2015.
- Zembrzuski T., *Dokąd zmierza apelacja w postępowaniu cywilnym?*, „Przegląd Sądowy” 2019/7–8.
- Zembrzuski T., *Formalizm procesowy a skutki wadliwego oznaczenia pisma procesowego spełniającego wymagania środka zaskarżenia*, „Przegląd Sądowy” 2018/1.
- Zembrzuski T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe, Komentarz do zmian*, tom I i II, Warszawa 2019.
- Zembrzuski T., *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021.
- Zembrzuski T., *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017.
- Zembrzuski T., *Ograniczenia jawności postępowania w sprawach cywilnych w dobie pandemii – potrzeba chwili czy trwałe rozwiązania?*, „Forum Prawnicze” 2021/3.
- Zembrzuski T., *Pisma procesowe być może będą niekiedy czytane „na skrót”*, „Dziennik Gazeta Prawna” z 26.10.2021 r.
- Zembrzuski T., *Pouczenie strony występującej w procesie cywilnym bez zawodowego pełnomocnika co do wnoszenia środków zaskarżenia* [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016.
- Zembrzuski T., *Powództwo oczywiście bezzasadne a dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym* [w:] *Dostęp do ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2021.

- Zembrzusi T., *Pozbawienie możliwości obrony praw strony w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Ius est a iustitia appellatum. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Wiśniewskiemu*, red. M. Tomalak, Warszawa 2017.
- Zembrzusi T., *Prawda jako wartość sprawiedliwego procesu* [w:] *Prawda w postępowaniu cywilnym. Quid est veritas?*, red. M. Strus-Wołos, M. Wiczorek, Radom 2022.
- Zembrzusi T., *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2011.
- Zembrzusi T., *Zaufanie strony a odmowa sporządzenia przez pełnomocnika nadzwyczajnego środka zaskarżenia* [w:] *Tajemnica adwokacko-radcowska i notarialna oraz inne środki ochrony zaufania w postępowaniu cywilnym*, red. S. Cieślak, Warszawa 2022.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017.